

KLANICZAY-EMLEKKÖNYV

Tanulmányok Klaniczay Tibor emlékezetére. Szerkesztette Jankovics József. Budapest. A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, Balassi Kiadó, 1994. 485 l.

Születésnapjára köszöntőnek indult, végső tiszteletadás lett belőle...

A Klaniczay-emlékkönyv tanulmányait az elhunyt tevékenységének ismertetése keretezi. Bevezetőként a Medieval Academy of America nevében Aleksander Gieysztor, Paul Oskar Kristeller és Gábor Asztrik búcsúztatja az akadémia egykori tagját, röviden vázolja életének és munkásságának legfontosabb mozzanatait. A keret záró részéhez tartozik a kötet utolsó hosszabb írása, amelyben Riccardo Scivano részletesebben méltatja Klaniczaynak az összehasonlító irodalomtudomány terén szerzett érdemeit. Ezt követi R. Takács Olga alapos bibliográfiája. Magának az életműnek a számba vétele az önálló könyvek, tanulmányok, cikkek, kritikák, recenziók mellett kiterjed a társszerzős munkákra, a szövegkiadásokra és a szerkesztett kiadványokra is; nem hiányoznak azok az írások sem, amelyek a kötet lezárásakor még sajtó alatt voltak. A bibliográfia tartalmazza az alkalmi, ismeretterjesztő írásokat, felvesz számos interjút és beszélgetést, válogatást közöl Klaniczay műveinek kritikai visszhangjából.

E keretek között harminc tanulmánynak jutott hely. Bár Klaniczay Tibor irodalomtörténeti munkássága sok rokon tudományággal került átfedésbe, ezek képviselőinek tiszteletadásáról a terjedelem korlátai miatt le kellett mondani. „A rendkívül sokoldalú, reneszánsz tudóseyéniség előtt ezúttal csak az irodalom- és eszmetörténészek hajtották meg Mi-

nerva zászlaját [...] – írja utószavában a szerkesztő. – *Pars pro toto* tolmácsolják azon nyelvész, történész, művészettörténész és néprajzkutató kollégák együttérzését, akik nem lehetnek jelen méltó *hommage*-ekkel e gyűjteményben [...]”. Mindezek ellenére több tanulmány is érintkezik az említett diszciplínákkal, fokozva a kötet sokrétűségét.

Mert az összeállítás legfőbb jellemzője a sokféleség. Rendkívül széles spektrumot tekinthetünk át, akármi-lyen szempontból nézzük is az anyagot. Bizonyára a tematikai változatoság miatt kínálkozott a szerkesztés legbiztosabb vezérfonalául a kronológia, az egyes tanulmányokban feldolgozott témák időrendje. Így a skála a középkortól a XVIII. századig terjed. Ennek a mintegy nyolc évszázadnak a problémáival 21 magyar és 9 külföldi szakember foglalkozott. A közvetlen munkatársak és más budapesti kollégák mellett képviselteti magát a szegedi, a debreceni és az egri műhely. A külföldről érkezett írók olasz, francia, német, lengyel és kanadai városokból jöttek – nem számítva a kilenc közé az éppen idegenben dolgozó hazai szerzők szolgálati helyét. A nemzetközi és a magyar tudomány „nagy öregjei” mellett ott van a középnemzedék, sőt, a szerzők névsorában található a pályakezdő évein éppen csak túljutott fiatal filológus is.

Ha a rövid áttekintés kedvéért az anyagot rendszerezni próbálom, az időrendtől függetlenül, más szempon-

tok alapján a tanulmányokat négy csoportba tudom sorolni. Elsőként említtem azokat a szintetizáló dolgozatokat, amelyek egy vagy több nagyobb korszakot érintő, általános kérdéseket vetnek fel és válaszolnak meg. Ezek közül is első helyre kívánkozik André Stegmann összegző munkája a reneszánsz, a manierizmus és a barokk korszak meghatározásának és periodizációjának problémáiról. Szűkebb területet érint hasonló jelleggel Cesare Vasoli, amikor a reneszánsz filozófiájával kapcsolatban fogalmazza meg észrevételeit. Három magyar kutató mondandója ível át hosszabb időszakon, ki-ki ismerteti szakterületének néhány fontos eredményét. Petneki Áron témája az utazás középkori felfogása, Kulcsár Péteré a reneszánsz történelemszemlélet alakulása, Monok Istváné az olvasmánytörténeti kutatások módszertana.

Másodikként szólok azoknak a tanulmányoknak a csoportjáról, amelyek középpontjában a magyar és más nemzetek kapcsolatai állnak, kulturális és irodalmi hatások. Egy-egy korszakot vizsgál Szabó András és Sárközy Péter. Szabó a XVI. század második felének morva–magyar, Sárközy a XVIII. század olasz–magyar kapcsolatainak szenteli dolgozatát. Többen foglalkoznak magyar szerzők és művek külföldi ihletőivel. Balassi esetében Jan Slaski Jakub Lubelczyk egy zsoltárparafrázisának, Amedeo Di Francesco Castelletti *Amarillijének* hatását mutatja be. Bitskey István Lépes Bálint stílusát az olasz „seicento” fényében elemzi; Németh S. Katalin Bethlen Kata és Eleonora Petersen-Merlau önéletírásának összefüggéseire hívja fel a figyelmet. Ludányi Mária dolgozata szerint a *Supra aggnő* egy német táncének szabad fordítása; Tarnai Andor egy váradi szónoklattani kiadvány kapcsán nemcsak a magyar megjelentetés háttérét teszi világossá, hanem a XVII. század irodalmi gondolkodásának fontos mozzana-

tait állítja rendszerbe. Az ebben a csoportban eddig említett tanulmányok olyan tényezőkről szólnak, amelyek a magyar irodalmat befolyásolták. Fordított irányú hatásról ír Szörényi László: arról, hogyan jelenik meg a Hunyadiak kora Michele Ricci olasz történetíró művében. Előbukkan a kulturális kapcsolatoknak egy különleges esete: Ritoókné Szalay Ágnes a művészettörténészek számára is figyelemreméltó adalékkal szolgál, amikor egy Veszprém környéki kút reneszánsz kori leírását adja, Girolamo Balbinak egy ifjabb Vitéz Jánoshoz szóló verse nyomán.

A harmadik csoportba sorolom azokat a dolgozatokat, amelyek döntő részben magyar szerzőkhöz kapcsolódva szólnak az életmű vagy az életrajz egy-egy fontos vonatkozásáról. Pajorin Klára Janus Pannonius háborús témájú verseivel foglalkozik; Kőszeghy Péter Balassi Céliájának kilétét illetően foglal állást. Pirnát Antal Rimay János egy versét vizsgálja tüzetesen, míg Ács Pál Rimaynak a műfajokról vallott elképzeléseit rekonstruálja; Nemeskürty István a Forgách Ferenc-képet árnyalja. Két tanulmány fűződik az unitárius egyháztörténet-íráshoz: Balázs Mihály Basilius Istvánhoz kapcsolódva magyaráz és ad közre utoljára 1731-ben közölt dokumentumokat; Káldos János Kénosi Tőzsér János és Uzoni Fosztó István egyháztörténetírói munkásságát tisztázza. Minuciózus latin filológushoz illő Török László és Csonka Ferenc dolgozata, mindkettő művek utóéletéről szól. Török a Janus-fordítások hibáiból ad ízelítőt, Csonka a Taurinus István *Stauromachiájához* csatolható párhuzamos helyek regimentjét állítja hadrendbe a későbbi magyar irodalomból. Ötvös Péter Pázmány Miklós hagyatékát dolgozza fel: a gróf könyvjegyzéke fontos olvasmánytörténeti forrás, házának vagyonteltára pedig a művelődéstörténet számára lehet érdekes. A szerzők sorában Ötvös Pétert a

Keserű-iskola másik képviselőjével, Balázs Mihállyal együtt megkülönböztetett hely illeti, ugyanis egyedül ők közölnek forrásokat.

A negyedik csoportot számomra a sem általános kérdéseket, sem magyar vonatkozásokat nem tartalmazó tanulmányok alkotják. Ide tartoznak az eddig nem említett külföldi szerzők munkái. Nagyobb korszakot tekint át Sante Graciotti, a XV–XVI. századi horvát-olasz kapcsolatokat taglalva. Paul Raabe tanulmánya az olasz–német kulturális érintkezésekhez szolgál adalékokkal, Giordano Bruno helmstedti tartózkodásának vizsgálatával. Vittore Branca tárgya Boccaccio tájleíró művésze, Eva Kushneré Montaigne és a dialógus műfaja, Jean-Claude Margoliné pedig Trithem, Vigenère és Kircher munkássága nyelvfilozófiai szempontból. Az, hogy utolsóként említettem ezt a csoportot, nem jelent értékelést is. Mind a feldolgozott témák, mind a szerzők között „nagy nevek” szerepelnek, amelyeket a külföld is jól ismer; örülhetünk, hogy egy magyar tudós emlékét őrző kötetben kaptak helyet.

Felvetődhet a kérdés: mitől személyre szabott születésnap-i köszöntő (majd emlékkönyv) egy összeállítás, azon kívül, hogy a címzett ünneplésére (majd emlékezetének megőrzésére) szánják? Van-e valami, ami a jó szándékon kívül összekapcsolja a sokféle dolgozatot? Én kevés ilyesmit fedeztem fel. Mind egyik szerző ismerte és tisztelte Klaniczayt, sokan élvezték az elhunyt barátságát, rokonszenvét, támogatását. Néhány száz éven belül ugyanabban a korszakban kutatnak. És valamennyien vették a fáradságot, hogy egy-egy kéziratot eljuttassanak a szerkesztőkhez. Nagyjából ennyi a közös vonás. Ennyi persze elég is. Nem feltétlenül szükséges, hogy mindegyik írás eltérhetetlen szálakkal fűződjön Klaniczay életművéhez. Ha egy színvonalas kötet áll össze, nagy eredmény.

Azért jóleső érzéssel olvastam azokat a sorokat, amelyek megpróbálták a közölt anyagot valamiképpen összefüggésbe hozni az alkalommal. „Dedico alla memoria del carissimo Tibor questa lezione tenuta in quei Corsi Internazionali di Alta Cultura della Fondazione Giorgio Cini, a lui tanto cara e familiare, campo a noi commune di studi e di ricerche e di relazioni storico-letterarie” – bocsátja előre Vittore Branca. „A baráti beszélgetések során [...] számtalanszor hangzott el a biztatás, hogy foglalkozni kellene a 'Balassi Bálint és Lengyelország' kérdéskörrel. [...] Amikor tehát a Klaniczay Tibor emlékének szentelt könyvbe szánt szöveg összeállításához fogtunk, azonnal e kérdéskör mellett döntöttünk” – írja Jan Slaski. „E bizonytalan, de a hazai műveltségkutatáshoz kapcsolódó rész-eredményekkel talán további vizsgálatokra ösztönző szemlével nemcsak követni akartam a művelődési viszonyok alakulására s a külföldi tudományosság hazai recepciójára oly érzékeny Klaniczay Tibor módszerét, de köszönteni is akartam őt. Most nem maradt más lehetőség: csináljuk tovább egyedül” – fejezi be tanulmányát Ötvös Péter.

A legtöbb dolgozat szerzőjének anyanyelvén jelent meg. Az utószó francia változata is azt a feltételezést erősíti, hogy a szerkesztő és a kiadó számított a magyar kultúra külföldi barátainak az érdeklődésére is. Igaz ugyan, hogy a kötet 35 írásából 23 magyarul olvasható, de hát legalább az utószóval boldoguljon könnyebben az, aki a franciát jobban érti. Egyébként a hungarológusoknak kell tudniuk magyarul, ahogyan olaszul, franciául, németül és angolul is. Lengyelül már nem, legalábbis erre lehet következtetni Jan Slaski magyarra fordított tanulmányából.

Nem volna illő az alkalomhoz, ha apróbb szerkesztési következetlenségeket, elírásokat tennék szóvá. Mindeze-

ket mentheti a sietség, hiszen a kiadvány nem veszthette el időszerűségét. Meg aztán arról is van valami elképzelésem, hogyan fér meg együtt kegyelet és bírálat a jó ízlés határain belül.

Az az egy-két mondat, amit ezen a helyen írhattam a Klaniczay-émlékönyv egyes tanulmányairól, talán sejtetni engedí, hogy a kötet figyelemreméltó dolgozatok gyűjteménye. Elolvasása bárkit meggyőzhet, hogy nemcsak a témák érdekesek, hanem a szomorú alkalmából közzétett eredmények is értékesek, megfelelnek a tudományos igényesség Klaniczay Tibor által megszabott követelményeinek. A régi magyar irodalom kutatói jól tudják: már a nagy titokban készülő dolgozatok írása közben is gyanítani lehetett, hogy fontos megállapítások, korábban csak szakmai beszélgetéseken elhangzott gondolatok nyerneek megfogalmazást. Nem egy kézirat „kettős életet” élt: míg első példánya a leendő kötet anyagai között várta késlekedő társait, a máso-

latok kézről kézre jártak. (Jómagam még kézirat korában idéztem Tarnai Andor és Ács Pál tanulmányából.)

Ha megengedhető a recenziósnak a szubjektív kiterő folytatása: Tarnai tanulmányát az 1992-es tatai közköltészet-konferencián elhangzott előadásomhoz használtam. Dolgozatomból változata már a konferencia előtt készen volt – akkor még nem tudhattam, hogy Klaniczay életének utolsó napjaiban fejeztem be. Mint „kéziratra” hivatkoztam Tarnai munkájára. Amikor a jegyzeteket írtam, még izgultam is: ha majd nyomtatásban Klaniczay kezébe kerül, nem fog-e gyanakodni, hogy mi lehet az a számára ismeretlen Tarnai-kézirat? Mert akkor oda a meglepetés...

Bízom benne, hogy egy-egy témához forrásértékű szakirodalmat keresve sokszor vesszük majd kézbe a Klaniczay-émlékönyvet. És közben gondolunk arra is, akinek emlékét ez az összeállítás is méltóképpen segít megőrizni.

Bartók István

BORI IMRE: PRÓZATÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

Újvidék – Budapest, Fórum Könyvkiadó–Akadémiai Kiadó, 1993. 247 l.

A *modern*, a *modernség* éppúgy kulcsfogalma, vezérmotívuma ennek a reprezentatív tanulmánygyűjteménynek, akár a szerző eddigi, mennyiségével és minőségével egyaránt tiszteletet parancsoló életművének. Tájékoztató és viszonyítási pontot jelöl e két szó, egyszerűsége értékmérőként funkcionál, s még akkor is imaginárius centruma valamennyi okfejtésnek, amidőn – ritka eset – a szövegben meg sem említetik. Mondhatni: Bori Imre számára a *modern*, a *modernség* az a kilátó, ahonnan föltárul előtte (megmutatván lényegét) újabb s legújabb irodalmunk panorámája. Így ebben az egy híján másfél tucatnyi, rövidebb-hosszabb tanulmányt magába ölelő válogatásban is, amely párhuzamosan ad töredezett, a

koncepció okán mégis egységes képet a magyar epika kiegyezés utáni évszázadáról (kezdődően Asbóth Jánossal, bevégeződően Déry Tiborral), valamint a szerző tudósi pályájának utóbbi huszonöt esztendejéről (1969-es keltezésűek a kötet legkorábbi írásai, a legfrissebb pedig itt lát elsőül napvilágot). Hosszmetszetet kapunk ilyképp, kettős értelemben is.

Ámbár a *modern*, a *modernség* fogalmát sehol nem definiálja Bori Imre, a könyv vizsgálódási szempontjaiból, érveléseiből, az értékhangsúlyokból és -ítéletekből, nemkülönben a világ-irodalmi hivatkozásokból mégis kihüvelyezhető, mily jelentésben használja a két fogalmat a szerző. *Modernnek lenni!* – írja címül Móricz-tanulmánya fölé